

טוטליטריות ושואה

**היהודים באירופה ובארצות האסלאם
במלחמת העולם השנייה ובשואה**

מותאם לתוכנית הלימודים החדשה לבגרות בהיסטוריה

תוכן העניינים

היהודים באירופה ובארצות האסלאם בין שתי

מלחמות העולם

9	- המדינות החדשות שלאחר מלחמת העולם ה-1	פרק 1
15	- מעמד היהודים במדינות החדשות באירופה	פרק 2
29	- מאפייני החיים היהודיים בפולין	פרק 3
39	- היהודים במדינות האסלאם	פרק 4
48	- הפעילות הציונית במדינות האסלאם	פרק 5

המשטרים הטוטליטריים באירופה ועליית הנאצים

לשלטון בגרמניה

61	- המשטרים הטוטליטריים באירופה	פרק 6
75	- האידיאולוגיה הנאצית	פרק 7
86	- עלייתם של הנאצים לשלטון בגרמניה	פרק 8
103	- מדיניות הפנים של המשטר הנאצי	פרק 9
112	- מדיניות החוץ של המשטר הנאצי	פרק 10
123	- יהדות גרמניה תחת השלטון הנאצי	פרק 11

מלחמת העולם השנייה והפתרון הסופי

141	- תחילתה של המלחמה באירופה	פרק 12
148	- מדיניות הנאצים כלפי היהודים	פרק 13
159	- הידרדרות למלחמת עולם ורצח יהודי ברה"מ	פרק 14
168	- הפתרון הסופי	פרק 15

המאבק ההצלה והשחרור

187	- מאבק היהודים בנאצים	פרק 16
195	- אדישות העולם למצב היהודים ופעולות ההצלה	פרק 17
212	- המפנה במלחמה והניצחון של בעלות הברית	פרק 18
224	- הניצולים היהודים	פרק 19

**היהודים
באירופה
ובארצות האסלאם
בין שתי
מלחמות העולם**

פרק 1 - המדינות החדשות לאחר מלחמת העולם ה-1

התפרקות האימפריות באירופה

בסיומה של מלחמת העולם הראשונה השתנה המצב המדיני באירופה. ניצחון של מדינות ההסכמה הדמוקרטיות בריטניה, צרפת, ארה"ב ובנות בריתן הביא לנפילתם של השליטים המונרכיים של מדינות המרכז:

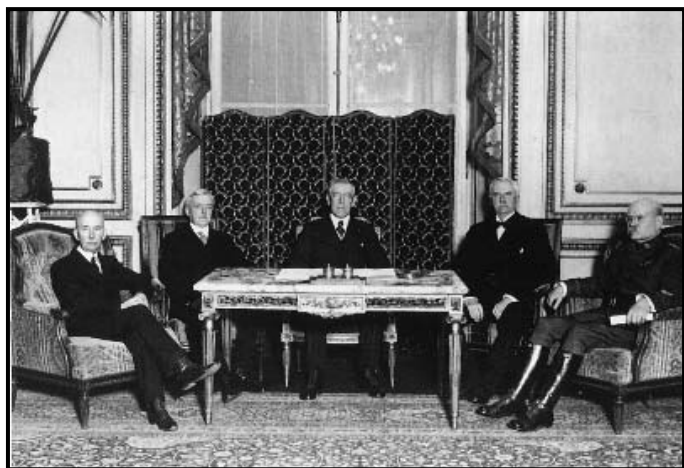

וילהלם ה-2 קיסר גרמניה

- בגרמניה - הקיסר וילהלם ה-2 נאלץ לוותר על כיסאו וגרמניה הפכה לרפובליקה.
- באוסטרו-הונגריה - הקיסרות התפרקה ובמקומה קמו מדינות לאום חדשות. אוסטריה עצמה הפכה לרפובליקה.
- באימפריה העותומאנית - חלה התפוררות של האימפריה, ובמזרח התיכון הוקמו מדינות מנדט באישור חבר הלאומים.

השינויים הטריטוריאליים באירופה והשפעתם

כל מדינות המרכז שנוצחו במלחמה נאלצו לוותר על שטחים שכבשו במהלך

וילסון נשיא ארה"ב והמנהיגים האחרים בורסאי

המלחמה והיו תחת שלטון. פינוי זה נעשה בעקבות חוזי השלום שנחתמו בסיום המלחמה ובאו לידי ביטוי בהסכמים הבאים:

- 14 הנקודות של וילסון נשיא ארה"ב (1918) - הדגישו את זכות ההגדרה העצמית של הלאומים השונים ואת זכותם למדינה ריבונית.
- החלטות חוזה ורסאי (1919) - אילצו את גרמניה לפנות שטחים שכבשה, ואפילו רוסיה שלחמה לצד מדינות ההסכמה אך פרשה נאלצה לוותר על שטחים שכבשה. פינוי שטחים אלו הביא להקמתן של מדינות

פרק 2 - מעמד היהודים במדינות החדשות באירופה

תקוות היהודים לאחר מלחמת העולם ה-1

עם סיומה של מלחמת העולם הראשונה ציפו היהודים באירופה לעתיד טוב יותר. הצהרת בלפור גרמה לתומכי הציונות לרגשות שמחה ולתחושה של תחילת הגאולה.

היהודים במדינות מערב ומזרח אירופה כמו גם במדינות החדשות שקמו, קיוו כי תהליך הדמוקרטיזציה ומתן הזכויות האזרחיות ליהודים ילך ויתרחב. הקמת חבר הלאומים, ועלייתם לשלטון של הבולשביקים ברוסיה עוררו תקוות בקרב היהודים להשתלבותם בחיי החברה האירופית החדשה. אולם ככל שהזמן חלף התברר כי:

- התגברה דחיקת היהודים והגבלת פעילותם באירופה.
- התגברה הלאומנות והאנטישמיות באירופה.
- חוקים אנטישמיים נחקקו.
- המהפכה הבולשביקית ברוסיה הטילה גזרות חדשות על היהודים.

הגורמים שהשפיעו על הפזורה היהודית באירופה

בסיומה של מלחמת העולם הראשונה היו באירופה כ-9 מיליון יהודים אשר רובם התרכזו בשני מוקדים:

- **בפולין** - חיו כ-3.3 מיליון יהודים שהיוו כ-10% מהאוכלוסייה.
- **בברית המועצות** - חיו כ-3 מיליון יהודים.

יתר היהודים היו מפוזרים בקהילות שבמדינות מערב אירופה ומזרח אירופה האחרות. הריבוי הטבעי של היהודים לא גדל באופן משמעותי במשך 20 השנה שלאחר מלחמת העולם הראשונה בגלל:

- **שינויים תרבותיים** - שהתרחשו בהשפעת האמנציפציה והמודרניזציה, הביאו לחילון היהודים, להשתלבותם בחברה ולריבוי נישואי התערובת.
- **יחס החברה** - הרדיפות והפרעות במזרח אירופה השפיעו רבות על היהודים, שרבים מהם נהרגו ואחרים היגרו למערב אירופה או לארה"ב.

פרק 3 - מאפייני החיים היהודיים בפולין

הכלכלה של יהדות פולין

מאפייני הכלכלה של היהודים באירופה

רוב היהודים באירופה ישבו בערים, ורק יהודים מעטים עסקו בחקלאות. יהודי מדינות מערב אירופה השתלבו בעיסוקים הכלכליים של המעמד הבינוני ועסקו במקצועות חופשיים בתעשייה ומסחר. לעומת זאת, יהודי מזרח אירופה בגלל העדר השוויון האזרחי וההגבלות שהוטלו עליהם עסקו רבים מהם במקצועות המסורתיים של מלאכה זעירה ומסחר שעסקו בהם במשך דורות.

מאפייני הכלכלה של יהדות פולין

יהודים ביום של שוק

המאפיינים של כלכלת היהודים בפולין מאפיינת את כלל יהדות מזרח אירופה. היהודים ברובם התגוררו בעיירות ועסקו במקורות פרנסה שהיו אופייניות ליהודים במשך דורות. רובם היו בעלי דוכנים או חנויות, רוכלים ובעלי מלאכה בעסקיהם הקטנים. אלו שעבדו בתעשייה כפועלים שכירים

נאלצו להסתפק בשכר זעום. אלה שעסקו בתיווך תיווכו בעיקר בין הכפר לעיר.

הרפורמות הכלכליות בפולין והפגיעה ביהודים

גם בהבטחות לשוויון בכלכלה שהופיעו בחוזה המיעוטים נסוגה הממשלה מהן. בשנות ה-20 רצתה ממשלת פולין לעשות רפורמה במשק הפולני שיהפכו אותו ממשק חקלאי מיושן למשק מודרני מתועש. לצורך כך:

- הלאימה הממשלה את ענפי המשק השונים.
- תמכה במתן מונופול על ענפי כלכלה.

פרק 4 - היהודים בארצות האסלאם

התגבשות מדינות האסלאם באגן הים התיכון

האימפריה העותומאנית שלטה ברוב השטח של אגן הים התיכון. בעקבות הסכמי השלום שלאחר מלחמת העולם הראשונה חדלה האימפריה העותומאנית להתקיים וטורקיה הפכה למדינת לאום עצמאית.

רוב השטחים שהיו בשליטת האימפריה העותומאנית באירופה הפכו למדינות לאום, ואילו השטחים שהיו בשליטתה במזרח התיכון נמסרו על ידי חבר הלאומים לבריטניה וצרפת כמדינות מנדט.

בין השנים 1918 - 1939 שהיא התקופה שבין שתי מלחמות העולם החלו להתגבש מדינות לאום אסלאמיות באגן הים התיכון שעצמאותן הוגדרה בחוזים בין תושבי המקום לבין המעצמה השלטת בהם.

השינוי שהתחולל השפיע על המיעוטים במדינות אלו ובכללם על היהודים, שמעמדם הדרדר בגלל הסכסוך עם הערבים בארץ ישראל, ובגלל התעמולה האנטישמית של הנאצים.

מספר היהודים בארצות האסלאם ביחס לאוכלוסיה הכללית

מספר היהודים המשוער	מספר תושבים המשוער	המדינה
210000	7.8 מיליון	מרקו
130000	8 מיליון	אלג'יריה
110000	4.5 מיליון	עיראק
80000	18 מיליון	טורקיה
70000	3 מיליון	תוניסיה
65000	18 מיליון	מצרים
35000	0.7 מיליון	לוב
25000	3 מיליון	סוריה
5000	1.1 מיליון	לבנון

פרק 5 - הפעילות הציונית בארצות האסלאם

ניצני הקליטה של הרעיון הציוני

התנועה הציונית שנולדה באירופה ביקשה לפתור את בעיית יהודי מזרח אירופה, ויהודי מדינות האסלאם לא היו במוקד הפעילות של מנהיגי התנועה. לכן השפעתה של התנועה על היהודים במדינות אלו היתה מוגבלת מאד. לאחר מלחמת העולם הראשונה גברה השפעת התנועה הציונית גם בארצות האסלאם, והגורמים לכך היו:

- ההתעוררות הלאומית של עמי מדינות האסלאם.
- התרחבות תהליכי המודרניזציה במדינות האסלאם.
- קשיי ההשתלבות של היהודים בחברה סביבם.

יהודים רבים קיימו עצרות הזדהות עם התנועה הציונית ואפילו היו כאלו שעלו לארץ ישראל בהשפעת הצהרת בלפור והמנדט של בריטניה על ארץ ישראל. העילית היהודית שמרה אומנם על זיקה לארץ ישראל שהושפעה מהמסורת

הדתית, אך השתדלה להשתלב בכלכלה ובחברה המקומית. לעומת זאת, בני המעמד הבינוני ששמרו על המסורת היהודית, ודחו את ההשתלבות בתרבות הקולוניאלית, הצטרפו לתנועה הציונית וצרפו אליהם גם תלמידים וסטודנטים ואפילו בעלי מקצועות חופשיים כמו עורך הדין אלפרד ולנסי שהיה ממייסדי "אגודת ציון" בתוניסיה.

כנס של התנועה הציונית בתוניסיה

היהודים בעיראק התארגנו לפעילות ציונית, ולמדו את השפה העברית בעזרת מורים שהגיעו מארץ ישראל. בתי הקולנוע בבעלות יהודית הקרינו תמונות

המשטרים
הטוטאליטריים
באירופה
ועליית הנאצים
לשלטון בגרמניה

פרק 6 - המשטרים הטוטליטריים באירופה

מהו משטר טוטליטרי?

משטר טוטליטרי הוא משטר דיקטטורי שבמסגרתו ניהול חיי המדינה וחיי הפרט כפופים למרות השלטון השואף לחדור לכל תחומי החיים של החברה, הפוליטיקה, הכלכלה והחינוך ולעצב אותם על פי תפיסתו.

מאפייני המשטר הטוטליטרי

יש חוקרים הטוענים כי המשטרים הטוטליטריים מאופיינים בתכונות הבאות:

אידיאולוגיה רשמית אחת

- מכת'בה לאזרחי המדינה כיצד לפעול בכל תחומי החיים.
- מציגה אידיאל (חזון) שלמען השגתו רשאי השלטון לפעול למרות רמיסת זכויות האדם והאזרח כמו: הזכות לחירות, לשוויון, לכבוד ולפרטיות.
- מכוונת לשנות את האנשים ולעצבם מחדש.
- מכוונת לשליטה מוחלטת באזרחים ופיקוח יומי עליהם.

מפלגת המונים אחת

- אשר בראשה מנהיג חזק שהוא הסמכות העליונה.
- המנגנון המפלגתי משמש לגיוס אנשים מכל רחבי המדינה.
- אנשים חדורי אידיאולוגיה מצייתים למנהיג ומתגייסים למשימות שהטיל.
- התפקידים נמסרים לאנשים על פי הוראת המנהיג.
- האנשים קשובים למשנתו של המנהיג ומפיצים אותה.
- סביב המנהיג מתנהל פולחן אישיות.

תעמולה שליטה ופיקוח נוקשה על דעת הקהל

- שליטה מוחלטת באמצעי התקשורת כמו: העיתונות, הרדיו הקולנוע וכל אמצעי המאפשר למידע להגיע לציבור.
- מניעת ביקורת ציבורית על השלטון.
- הפצת תעמולה המיועדת לחזק את השלטון.

שליטה בכלכלה של המדינה

- הכלכלה משמשת כלי מרכזי למימוש האידיאולוגיה.

פרק 7 - האידיאולוגיה הנאצית

אדולף היטלר מעצב האידיאולוגיה

אדולף היטלר נולד בשנת 1889 בעיר ברונאו שבאוסטריה. בהיותו בן 18 עבר לווינה כדי ללמוד אדריכלות אך נדחה על ידי האקדמיה ונאלץ להסתובב בין חסרי הבית והמקצוע שבעיר. שם בווינה על פי דבריו הושפע מהאווירה האנטישמית והלאומנות.

בשנת 1913 - עבר היטלר לעיר מינכן שבגרמניה כדי

להתחמק משירות צבאי, אך כשפרצה מלחמת העולם הראשונה התנדב לצבא הגרמני, שירת כקשר בחזית הצרפתית ואף זכה לעיטורי גבורה. לאחר המלחמה במסגרת עבודתו במודיעין הצבאי עסק היטלר בהסברה אנטי בולשביקית בצבא. היטלר היה בין אלו שטענו כי גרמניה הובסה במלחמה לא רק על ידי אויביה מבחוץ אלא גם על ידי אויביה מבית כמו: הקומוניסטים, הסוציאליסטים והיהודים שעל פי דבריו "תקעו סכין בגב האומה".

בשנת 1919 - הצטרף היטלר למפלגת הפועלים הגרמנית שהיתה מפלגה קטנה ובאמצעות נאומים באספות רחוב הצליח להגדיל את מספר חבריה ולחדור להנהגתה.

בשנת 1920 - שינה היטלר את שם המפלגה ל"מפלגת

הפועלים הגרמנית הנציונל-סוציאליסטית" השתף בניסוח המצע שלה וקבע את **צלב הקרס** לסמל המפלגה.

בשנת 1921 - הפך היטלר למנהיג המפלגה והכריז כי המפלגה

תמחק את חרפת חוזה ורסאי שהטיל הגבלות על גרמניה. **סמל המפלגה הנאצית**

בשנת 1923 - עקב המצב הכלכלי הקשה והמשבר הפוליטי ניסתה המפלגה הנאצית לבצע הפיכה (פוטש) כנגד השלטון אך נכשלה כיוון שהצבא לא שיתף פעולה. היטלר נעצר נשפט ונדון לחמש שנות מאסר, אך ישב בכלא רק תשעה חודשים, במהלכם כתב את חלקו הראשון של ספרו "מיין קמפף" (מאבקי) בו הציג היטלר את האידיאולוגיה שלו הכוללת אוסף דמגוגי של:

פרק 8 - עלייתם של הנאצים לשלטון בגרמניה

המעבר מקיסרות לרפובליקה

הכישלונות הצבאיים של גרמניה במלחמת העולם הראשונה הביאו אותה לפנות אל מדינות ההסכמה כדי לפתוח במשא ומתן לשלום.

קיסר גרמניה וילהלם ה-2 נאלץ להתפטר מתפקידו ולהימלט להולנד. בריחתו הביאה לקריסתה של הקיסרות הגרמנית ולהקמתה של רפובליקה שנושיאה הנבחר היה פרידריך אברט מנהיג המפלגה הסוציאל-דמוקרטית-המפלגה הגדולה ביותר בגרמניה באותה תקופה.

בשנת 1918 חתמה הממשלה הזמנית של אברט על הסכם שביתת הנשק עם מדינות ההסכמה.

פרידריך אברט

מנהיג המפלגה הסוציאל דמוקרטית

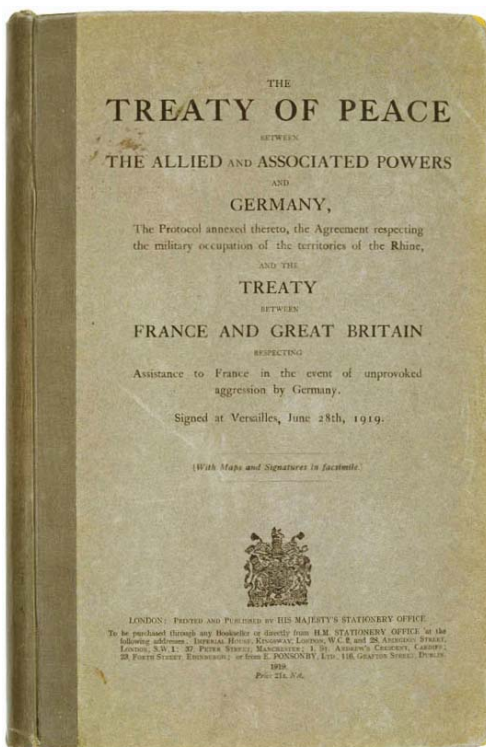
התנאים של חוזה ורסאי

בשנת 1919 חתם ראש ממשלת גרמניה על חוזה ורסאי למרות שהממשלה הגרמנית סירבה לקבל את התנאים המשפילים שלו. החוזה קבע כי גרמניה ובעלות בריתה הם האחראים למלחמת העולם הראשונה ולנזקים שנגרמו למדינות ההסכמה, ולכן נקבעו ההסדרים הבאים:

הסדרים טריטוריאליים

- חבל אלזס לורן הוחזר לצרפת.
- מחוז שלזוויג נמסר לדנמרק.
- חבל הסאר העשיר במכרות עבר לפיקוח חבר הלאומים ותפוקתם נמסרה לצרפת.
- חבל הריין הפך לאזור מפורז מיחידות צבא.
- שטחים הועברו לפולין כולל העיר דנציג.

במסגרת העברות שטחים אלו למדינות אחרות הועברו גם כ- 6 מיליון תושבים שמחציתם היו גרמנים.

חוזה ורסאי

פרק 9 - מדיניות הפנים של המשטר הנאצי

התעמולה בשירות השלטון

יוזף גבלס

היטלר ראה חשיבות רבה בתעמולה שצריכה לפנות להמונים ולהשפיע עליהם. הוא מינה את מקורבו יוזף גבלס לשר התעמולה בממשלתו אשר היה אחראי על שימוש בכל אמצעי התעמולה האפשריים להעברת המסרים של האידיאולוגיה הנאצית לאזרחים. היטלר טען כי המסרים שהתעמולה צריכה להעביר צריכים להיות קצרים, עליהם לפנות אל הרגש כדי לטעת אמון, ויש לחזור עליהם שוב ושוב עד שיקלטו.

אספות

גבלס נואם באספה של המפלגה הנאצית

היטלר האמין כי המילים המדוברות משפיעות על האנשים יותר מהמילים הכתובות וראה באסיפות חשיבות רבה. האספות הפכו לכלי התעמולה החשוב ביותר של הנאצים. כל אספה הפכה לאירוע מבוים, בו ההמונים שהתרכזו במקומות הכינוס נחשפים למופעי צעדה של כוחות הביטחון במדים, דגלים מונפים, השמעת סימאות ושירי לכת ברמקולים מתוך מטרה לשלהב את האווירה ולסחוף את ההמון.

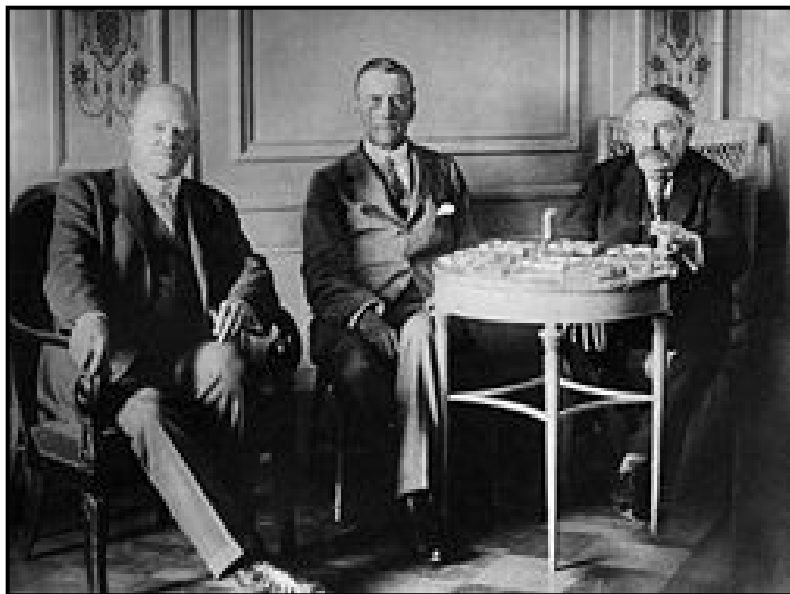
תעמולה ברדיו

אחד האמצעים המרכזיים לתעמולה הנאצית היה הרדיו ששידר את נאומיו של היטלר לציבור. החל משנת 1933 היה הרדיו בפיקוח ממשלתי, כל שאר התחנות נסגרו וכל מתקני הרדיו נוצלו לצורך תעמולה. הממשלה הוזילה את מחירי מקלטי הרדיו כדי לעודד את האזרחים להאזין לרדיו, ובאמצעותו שידרו את כל מהלך הכנסים שארגנו. כך יכולים היו המוני האזרחים להיות שותפים לחוויה של הכנסים.

פרק 10 - מדיניות החוץ של המשטר הנאצי

אווירת הפיוס והשלום באירופה

בשנת 1925 נחתמו הסכמי לוקרנו בין גרמניה למעצמות המערב והשרו

אווירה של פיוס ושאיפה לשלום וביטחון בין המדינות באירופה.

ועדת דוז פתרה את בעיית תשלומי הפיצויים של גרמניה על ידי אישור דחייתם בשנתיים ומתן הלוואות אמריקאיות לשיקום הכלכלה בגרמניה.

בשנת 1928 נחתמו הסכמי שרי החוץ של גרמניה, בריטניה וצרפת בחתימה על הסכמי לוקרנו

פריז עליהם חתמו בתחילה 15 מדינות וביניהן גרמניה, בריטניה, איטליה ויפן שהתחייבו לפתור את הסכסוכים ביניהן בדרכי שלום. אחר כך נוספו מדינות נוספות שחתמו על הסכם זה ונוצרה תחושה של סדר עולמי חדש ושל מאזן כוחות על פי רעיונות חבר הלאומים.

השפעתו של המשבר הכלכלי העולמי

בשנת 1929 נפלה הבורסה בארצות הברית, והמשק האמריקני נקלע למשבר כלכלי עמוק שהפך למשבר כלכלי עולמי, והחליש מאד את המשטרים הדמוקרטיים. ברוב המדינות החדשות שקמו לאחר מלחמת העולם הראשונה החלו האזרחים לתמוך בדיקטטורה. בגרמניה גרם המשבר הכלכלי להתחזקותה של המפלגה הנאצית, ובמקומות אחרים בעולם נוצר מתח ביחסים בין המדינות השונות.

בשנת 1931 פלש הצבא היפני למנצ'וריה אחד האזורים העשירים במחצבים של סין. יפן סירבה לפנות את כוחותיה מסיין על פי דרישה של חבר הלאומים וכך נוצר הסדק הראשון במעמדו של הארגון הבינלאומי.

פרק 11 - יהדות גרמניה תחת השלטון הנאצי

מאפייני הקהילה היהודית בגרמניה

בגרמניה חיו כ- 600 אלף יהודים אשר על פי חוקת ויימאר היו בעלי זכויות אזרח מלאות, מעורים בחיי החברה שהגדירו עצמם כגרמנים בני דת משה. יהודים רבים מילאו תפקידים בכירים ברפובליקת ויימאר כמו למשל **הוגו פרויס** שהיה אחד ממנסחי החוקה ושר הפנים, או **ולטר רטנאו** שהיה אחראי על תעשיית הנשק של גרמניה במלחמת העולם הראשונה ולאחר מכן שר החוץ. רבים מהיהודים השתייכו לפקידות במוסדות המדינה, רבים אחרים עסקו במקצועות חופשיים כמו רפואה, משפטים ומדעים במוסדות האקדמיים ביניהם ניתן לציין את הפיזיקאי **אלברט איינשטיין** שזכה בשנת 1921 בפרס נובל על מחקריו המדעיים.

היהודים עסקו גם במסחר והשתלבו בעסקי הבנקאות, ומעורבותם בחיי הכלכלה המדע והתרבות בגרמניה הביאה להעמקת ההשתלבות שלהם בחברה ואף לנישואי תערובת רבים.

תקיעת סכין בגב האומה של היהודים

אך עם ההשתלבות של היהודים הלכה וגברה האנטישמיות, ולאחר תבוסתה של גרמניה במלחמת העולם הראשונה השתרשה הסיסמה האנטישמית כנגד היהודים על "**תקיעת סכין בגב האומה**". המפקדה העליונה של הצבא הפיצה את השמועה שהיהודים בגדו במולדתם והסגירו את העם בידי האויב, למרות שהיהודים לחמו במלחמה בשורות הצבא הגרמני ורבי מהם נפלו בקרבות.

באותה תקופה החלה גם ההתעניינות של קבוצות יהודים בתרבות היהודית. בברלין הוקמה האקדמיה למדעי היהדות שפרסמה מחקרים רבים במקרא, בפילוסופיה יהודית, בקבלה ובחסידות. משוררים רבים כמו **חיים נחמן ביאליק**, **שאול טשרניחובסקי** ו**ש"י עגנון** חיו בתקופה זו בברלין.

מלחמת

העולם השנייה

והפתרון

הסופי

פרק 12 - תחילתה של המלחמה באירופה

גרמניה פולשת לפולין

בעקבות חוסר ההיענות של פולין לתביעותיה הטריטוריאליות של גרמניה פלש הצבא הגרמני ב-1 בספטמבר 1939 לפולין והחלה מלחמת העולם השנייה. תחילת המתקפה היתה בתקיפות הפצה של מטוסי חיל האוויר הגרמני על צמתים ושדות תעופה, כאשר במקביל פולשים יחידות של שריון וחיל רגלים לעומק השטח של פולין. 500 מטוסי חיל האוויר הפולני הושמדו, דרכים מרכזיות ניזוקו, ויכולת התנועה של הצבא הפולני שובשה. המתקפה האווירית של הגרמנים הפציעה גם את הערים הגדולות שבהם אזרחים רבים נפגעו, ורבים אחרים נמלטו בחפשם אחר מחסה. הצבא הפולני הופתע מעוצמת המתקפה ולא היה מסוגל להגן על מדינתו. כיבושה של פולין לווה במעשי רצח רבים של המנהיגים, אנשי הרוח, אנשי הכמורה, קציני צבא ואזרחים תמימים. הפעם לא הבליגו בריטניה וצרפת על הפרות ההסכמים וב-3 בספטמבר 1939 הכריזו מלחמה על גרמניה.

ברית המועצות פולשת לפולין

ב-17 בספטמבר 1939 פלשה ברית המועצות לפולין בהתאם להסכם

חלוקתה של פולין

ריבנטרופ-מולוטוב שנחתם בין גרמניה לברית המועצות. פולין חדלה להיות מדינה עצמאית וחולקה בין גרמניה לבין ברית המועצות. גרמניה סיפחה אליה את השטחים שהיו בשליטתה לפני מלחמת העולם הראשונה ואזורים נוספים במערב פולין, כאשר יתר השטח סופח לברית המועצות. במרכז פולין תחמה גרמניה אזור שקראה לו: "גנרלגוברנמן" שמשמעותו **ממשל עצמי** ונועד לשמש שטח לריכוז כל הגזעים הלא רצויים כמו: היהודים, הצוענים ואחרים.

פרק 13 - מדיניות הנאצים כלפי היהודים

יהדות פולין תחת שלטון גרמני

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה חיו בפולין כ-3 מיליון יהודים, אשר בחלוקתה של פולין בין גרמניה לברית המועצות עברו 1 מיליון יהודים לתחום השלטון

ריכוז היהודים בעיירות

הרוסי ו-2 מיליון עברו להיות תחת השלטון הגרמני.

תוך כדי הקרבות נמלטו כ-300 אלף יהודים מאזורי הקרבות ונדדו מזרחה.

בפולין פגשו לראשונה החיילים הגרמנים את היהודים לובשי הקפוטות, ארוכי הזקן והפאות שתארה להם התעמולה הנאצית.

מספרם הגדול של היהודים שהיו תחת שלטון גרמני לא אפשר להם להמשיך במדיניות ההגירה וחייב את הנאצים להגדיר מדיניות חדשה כלפי היהודים.

הפקודה של היידריך

בתחילת הכיבוש היו מקרים של רצח יהודים וחטיפה שלהם לעבודות כפייה שנדרשו לנאצים בעקבות הקרבות. אך ב-21 בספטמבר 1939 שלח ריינהרד היידריך ראש משטרת הביטחון איגרת בזק (שכונתה פקודת היידריך) אל מפקדי האיינזצגרופן שהיו עוצבות הביצוע בשטחי הכיבוש, ובה הנחיות למדיניות והצעדים שיש לנקוט כנגד היהודים בפולין:

- **ריכוז היהודים** - גירוש היהודים מכל הכפרים והעיירות וריכוזם בערים גדולות בשטח הממשל הכללי ליד צמתי דרכים או מסילות רכבת.
- **הקמת מועצות יהודים** - יש להקים מועצות יהודים (יודנרט) בערים בהם ירוכזו היהודים.
- **תהליך של אריזציה** - יש להתחיל תהליך הדרגתי של אריזציה של מפעלים שהיו בבעלות יהודית.

פרק 15 - הפתרון הסופי

ההחלטה על הפתרון הסופי

לא ידוע בדיוק מתי התקבלו ההחלטות על הפתרון הסופי של הבעיה היהודית כפי שכינו הנאצים את הרצח השיטתי והמתוכנן של היהודים באירופה. מכיוון שאין כל מסמך כתוב על כך והמסמכים של הימלר והיידרריך הושמדו, לחוקרים יש השערות שונות לגבי מתי התקבלה ההחלטה על הפתרון הסופי:

- **רמזים של היטלר - החוקר בראונינג טוען כי היטלר נתן רמזים על משאלותיו וסדר העדיפויות שלו, אך אין מסמך כתוב על כך.**

הימלר והיידרריך בביקור במחנות

ביולי 1941 התגבשה אצל היטלר ההחלטה על רצח כל יהודי אירופה, ולכן הוסמך היידריך להגיש תוכנית "לפתרון כולל של השאלה היהודית באירופה".

- **החלטה של היטלר - יש חוקרים הטוענים כי ההחלטה נפלה בספטמבר 1941 כאשר היידריך הודיע לאייכמן שהיטלר החליט על השמדת כל יהדות אירופה.**

- **כניסת ארצות הברית למלחמה - ההיסטוריון דן מכמן סבור כי כניסת ארצות הברית למלחמה הביאה את היטלר להחלטה על השמדת כל יהדות אירופה.**

המאבק

ההצלה

והשחרור

פרק 16 - מאבק היהודים בנאצים

הקמת המחתרות בגטאות

בסוף שנת 1941 התחילו להגיע ידיעות לגטאות על רצח היהודים בשטחי

אבא קובנר

ברית המועצות. בהתחלה עוד האמינו היהודים כי אלו אירועים הקשורים למלחמה, אך בתחילת 1942 הידיעות שהגיעו קבעו בצורה נחרצת כי מתבצעת השמדת יהודים מתוכננת ושיטתית.

ב-1 בינואר 1942 פורסם בגטו וילנה הכרוז "אל נלך כצאן לטבח" שפרסם אבא קובנר ובו כתב "היטלר זומם להשמיד את כל יהודי אירופה" תוך שהוא קורא ליהודים להיאבק: "...התשובה היחידה לאויב היא ההתנגדות!...ומוטב ליפול

כלוחמים בני חורין מלחיות בחסד מרצחים...".

המחתרת בגטו וילנה

ב-21 בינואר 1942 הוקם בגטו וילנה ארגון הפרטיזנים המאוחד - פפא"ו שמפקדו היה יצחק (איציק) ויטנברג אשר צירף אליו את כל המנהיגים הפוליטיים ותנועות הנוער, ומטרתו הייתה התנגדות מזוינת המונית נגד הגרמנים.

המחתרת בגטו ורשה

ב-28 ביולי 1942 אחרי גירוש יהודי גטו ורשה לטרבלינקה, חברו יחד כל תנועות הנוער שהיו בגטו ורשה והקימו את ארגון המחתרת אי"ל - ארגון יהודי לוחם שבראשו עמד מרדכי אנילביץ' מתנועת "השומר הצעיר" וסגניו יצחק (אנטק) צוקרמן מתנועת "דרור" ומארק אדלמן מתנועת "הבונד". למקימים היה ברור להם שיש להתנגד לגירוש שמשמעותו רצח היהודים.

בגטו ורשה פעל גם ארגון המחתרת של תנועת בית"ר אצ"י - ארגון צבאי יהודי בפיקודו של פאוול פרנקל שרוב חבריו היו קצינים וחיילים לשעבר של הצבא

חברי ארגון הפפא"ו

פרק 17 - אדישות העולם למצב היהודים ופעולות ההצלה

יחס האוכלוסייה המקומית ליהודים בארצות הכבושות

היחס של האוכלוסייה המקומית ליהודים בארצות הכבושות היה שונה ממקום למקום והיה תלוי בגורמים רבים כמו:

- **אנטישמיות** - ככל שהאנטישמיות היתה מושרשת יותר בקרב האוכלוסייה המקומית, כך קטנה העזרה ליהודים וגבר שיתוף הפעולה

אנשי מיליציה ליטאים מובילים יהודים

שלהם עם הנאצים. לדוגמה: **פולין** בה שנאת היהודים היתה מושרשת באוכלוסייה הושמדו רוב יהודי פולין. לעומת זאת **בדנמרק** שלא היה בה כמעט אנטישמיות ניצלו רוב היהודים בעזרת האוכלוסייה המקומית.

- **מצב של מלחמה** - תושבי המדינות הכבושות חיו בעצמם תחת מצב של מלחמה ודאגו לצורכי הקיום שלהם. החיים שלהם תחת הכיבוש הגרמני גרמו להם לראות במצב היהודים דבר שולי וגילו אדישות אליו.
- **חמדנות** - רבים באוכלוסייה של המדינות הכבושות רצו לקבל חלק מהרכוש של היהודים כמו: עסקים, בתי מגורים, מפעלים ודברי ערך שנגזלו מהיהודים.
- **פחד** - אזרחים רבים של המדינות הכבושות בחרו לשתוק ולא לעזור ליהודים מפחד מהגרמנים או מהמשטרה המקומית ששיתפה פעולה עם הגרמנים. אלה שהגישו עזרה ליהודים סיכנו את חייהם ואת בני משפחותיהם, כיוון שעל הסתרת יהודים היו צפויים לעונשים כבדים.
- **זהות קומוניסטית** - היהודים נחשבו קומוניסטים והיו מזוהים עם הבולשביקים הסובייטים. במקומות כמו פולין וליטא שראו בסובייטים

פרק 18 - המפנה במלחמה והניצחון של בעלות הברית

המפנה בקרבות בצפון אפריקה

המפנה בקרבות בצפון אפריקה התרחש כאשר הכוחות הגרמנים בפיקודו של הגנרל ארווין רומל התקדמו לכיוון מצרים ונתקלו באל עלמיין בכוחות של הצבא הבריטי בפיקודו של הגנרל ברנרד מונטגומרי.

הגנרל הבריטי ברנרד מונטגומרי

בנובמבר 1942 הביסו הטנקים הבריטיים את כוחות השריון הגרמני שנאלצו לסגת. לאחר הניצחון באל עלמיין נחתו כוחות בריטים ואמריקניים בצפון אפריקה והחלו להתקדם לאורך החוף, השתלטו על מרוקו, אלג'יריה ותוניסיה ודחקו את הגרמנים והאיטלקים לאחור. במאי 1943 הייתה צפון אפריקה בידי בעלות הברית שהחלו לתכנן את פלישתם לאירופה.

המפנה בקרבות בברית המועצות

המפנה בקרבות בברית המועצות התרחש כאשר הצליחו כוחות של הצבא האדום להבקיע את המצור של הגרמנים על סטלינגרד ועברו למתקפת נגד. הקרבות נגד הצבא הגרמני נמשכו עוד מספר חודשים אך לאחר שאזל מלאי המזון, התחמושת והתרופות נאלץ הצבא הגרמני ב-2 בפברואר 1943 להיכנע בפני הצבא האדום שהחל להתקדם מערבה.

המפנה בקרבות במזרח הרחוק

במאי 1942 התרחש המפנה בקרבות במזרח הרחוק כאשר ניסיונה של יפן לפלוש לאוסטרליה נכשל והצי האמריקני גרם נזק כבד לצי היפני. בקרב הימי שנערך ביוני 1942 ליד האי מידווי גרם הצי האמריקני לאבידות כבדות לצי היפני ומכאן החלו הכוחות האמריקניים לכבוש אי אחר אי ולדחוק את היפנים צפונה ולמנוע מהם את האפשרות להמשיך בפלישתם.

קרב מידווי

פרק 19 - היהודים הניצולים

שארית הפלטה

חיילי כוחות בעלות הברית שנכנסו למחנות הוכו בהלם למראה האסירים

ניצולי מחנה בוכנוולד

שהסתובבו ונראו כמו שלדים והיו חולים במחלות של טיפוס, דיזנטריה ושחפת. החיילים המשחררים החלו מיד בהגשת סיוע לניצולים, אך חלק מהם מתו כתוצאה מהמחלות והחולשה. היהודים שניצלו מן השואה כונו **שארית הפלטה**. הקבוצה הראשונה של שארית הפלטה ששחררה היתה של

50 אלף יהודים ממחנות בגרמניה ואוסטריה ששרדו את צעדת המוות.

שארית הפלטה כללה גם יהודים שלחמו יחד עם הפרטיזנים, יהודים שחיו בזהות בדויה במקומות מסתור או ילדים שנמסרו לשמירה במנזרים וכנסיות ואותרו על ידי בני משפחותיהם או ארגונים יהודיים.

מצבם הנפשי והפיזי של שארית הפלטה היה ירוד עקב ההתמודדות היומיומית עם הפחד והחרדה מהמוות, האובדן של יקיריהם, הבדידות, הרצון לנקום בגרמנים והשאלה מה צופן להם העתיד.

החיפוש אחר קרובי משפחה

במאי 1945 לאחר סיום המלחמה היו באירופה כ-8 מיליון פליטים ממדינות שונות שבעלות הברית רצו להחזירם למדינותיהם. רוב הפליטים חזרו לבתיהם ולמולדתם, אך בכל זאת נותרו כ-2 מיליון פליטים ללא מקום שיש לחזור אליו. גם הפליטים היהודים חיפשו לחזור לארצותיהם. יהודי הונגריה ומערב אירופה חזרו לארצותיהם, אך יהודי מזרח אירופה הבינו שאין להם לאן לחזור. המעטים